

JOLANDE JACOBI

Psychologie C. G. Junga

Psychologie C. G. Junga

JOLANDE JACOBI

portál

Jacobi, Jolande Székács

Psychologie C.G. Junga / Jolande Jacobi ; [z německého originálu ... přeložili Ludmila Menšíková, Jiří Kocourek, Zdeněk Jančařík]. – Vyd. 2., v Portálu 1. – Praha : Portál, 2013. – 216 s.

Název originálu: Psychologie von C.G. Jung

ISBN 978-80-262-0353-7 (brož.)

159.964.26 * 159.923.35 * (494)

- Jung, Carl Gustav, 1875-1961

- analytická psychologie – Švýcarsko – 19.-20. stol.

- analytická psychologie – 19.-21. stol.

- lidská psychika

- studie

159.96 - Zvláštní duševní stavy a procesy [17]

Původní německé vydání:

First published in 1940 by Rascher Verlag

© for the revised edition: 2012 Schwabenverlag AG, Patmos Verlag, Ostfildern

České vydání:

Translation © 1992, 2013 Ludmila Menšíková, Jiří Kocourek,
poznámky přeložil Zdeněk Jančařík

© Portál, s. r. o., Praha 2013

ISBN 978-80-262-0553-1

Obsah

Předmluva	9
Průvodní slovo	12
ÚVOD	13

I. PODSTATA A STRUKTURA PSYCHIKY

<i>Vědomí a nevědomí</i>	17
Funkce vědomí	20
Typy zaměření	27
Typový problém u tvůrčího člověka	32
Persona	36
Obsahy nevědomí	40
Komplex	45
Archetypy	48

II. ZÁKONY PSYCHICKÉ DYNAMIKY

<i>Pojem libida</i>	59
Struktura protikladu	60
Formy přesouvání libida	62
Progrese a regrese	64
<i>Hodnotová intenzita a konstelace</i>	65

III. PRAKTICKÉ UŽITÍ JUNGOVA UČENÍ	67
<i>Dvojitý aspekt jungovské psychologie</i>	67
Vztah k exaktním vědám	69
Kauzální a finální způsob nazírání	73
Dialektický postup	75
Cesty k nevědomí	76
Sen	77
Výklad snu	79
Zdroje snu	80
Různé typy snů	81
Uspořádání snů	83
Mnohoznačnost snových obsahů	84
Kompenzační aspekt snu	85
Sen jako „země dětství“	86
Etapy interpretace	88
Struktura snu	89
Kondicionalismus	90
Metoda amplifikace	90
<i>Reduktivní výklad</i>	93
Dynamické aspekty snu	95
Individuální a kolektivní význam snu	96
Formy výkladu	98
Projekce	99
Symbol	100

Symbol a znak	103
Tvoření obrazu	104
Základní principy analýzy	107
O smyslu neurózy	108
Prospektivní aspekt	111
Vývoj osobnosti	112
Proces individuace	113
Stín	116
Animus a anima	121
Archetypy duchovního a materiálního principu	130
Pojem pravého Já	132
Vznik pravého Já	137
Spojovací symbol	140
Symbyly typu mandaly	140
Paralely k procesu individuace	145
Analytická psychologie a náboženství	150
Proměna a zrání	152
Zodpovědnost jednotlivce	155
Stručný životopis	157
Poznámky.....	161

Předmluva

Podnětem ke vzniku této knihy – první vydání vyšlo roku 1940 – byla svého času stále větší poptávka publika po pokud možno uceleném, sevřeném shrnutí základních linií učení C. G. Junga, jež by usnadnilo přístup k jeho mimořádně rozsáhlému a mnohovrstevnému dílu. Velký zájem, s nímž se tato kniha setkala, dovolil, aby byla dále rozšiřována, přizpůsobována Jungovým nejnovějším poznatkům a aby byla také co do struktury stále znovu aktualizována a doplňována. Podat na nemnoha stranách životní dílo člověka, plod šedesátileté badatelské práce, je téměř neřešitelný úkol, který musí nutně zůstat fragmentární. Buď jak buď, tato kniha by měla čtenáře přimět k tomu, aby se zabýval psychologickými a lidskými poznatky obsaženými v Jungových spisech, které jsou nejen velmi četné, ale zabývají se téměř všemi etapami lidského života a mnoha oblastmi vědy.

Text pátého vydání byl vydán beze změn. K lepšímu pochopení často velmi kondenzovaných myšlenek bylo namalováno 19 diagramů, které mají výkladu přidat na názornosti. Za tímto účelem byly doplněny také Jungovy tzv. obrazy z nevědomí, mnohé z nich v originálních barvách, abychom upozornili na Jungem nově otevřenou oblast psychotherapie dospělých a její symboliku. V poznámkách pod čarou jsou připomenuty některé pokyny, které se jich týkají; citáty byly doplněny dodatečně ve svazcích, které vycházely od roku 1967 v sebraných spisech a v nových monografiích.* Zároveň jsme připojili krátkou biografii. Nové je také shrnutí všech ilustrací. Tím se, jak doufám, naplnil smysl a účel této knihy.

Důležitým záměrem každého nového vydání je co možná nejlépe ukázat, že Jung nikdy docela neopustil svět empirických faktů a vždycky

* V tomto novém aktualizovaném vydání se nacházejí Jungovy citáty, které byly převzaty z brožovaného vydání Jungových sebraných spisů, které vyšly roku 1971 v nakladatelství Walter, resp. roku 2011 v nakladatelství Patmos a dnes už nejsou na skladě. (Pozn. původního nakladatele.)

se pohyboval v rámci jejich mezí, třebaže mu bylo z různých stran zástupci odborných disciplín vyčítáno takové překračování hranic empirie. Z důvodu zcela jedinečného „žánru“ daného svým materiálem musí Jungova psychologie nutně vždycky zahrnovat jiné specializované oblasti, přičemž objektivně usuzující člověk brzy rozezná, že tyto přesahy jsou pouze zdánlivé. Psychologické fenomény, ať už se týkají zdravého nebo, chorého člověka, mohou být pochopeny jen z celostního pohledu, který pozoruje všechny jednotlivosti současně, a proto vyžadují mimořádně rozsáhlé vědění.

V této práci se úzkostlivě vyhýbám jakékoli polemice. Jsem si totiž jednak vědoma toho, že polemika není nakonec nikdy přesvědčivá, pouze množí protikladné názory, jednak mám úctu ke každému vážnému vědeckému a akademickému bádání, byť by mohlo svým zaměřením vyvolávat polemickou reakci. Svět psýché stojí totiž proti jakékoli lidské různosti a nad každou časovou daností. Pojí se v něm začátek i konec všech lidských činů. Jeho problémy jsou věčné a stále si uchovávají svou žhavou aktuálnost. Kdo se do nich ponoří, nalezne v nich nejen klíč ke všemu hroznému, jež z člověka vychází, ale také tvůrčí zárodky všeho vznešeného a posvátného, jež v lidstvu dřímá a na němž se zakládá naše neutuchající naděje v lepší příští.

Sám Jung se při projevu na jednom semináři, který se konal v Bazi-
leji a jehož závěry nebyly nikdy publikovány, vyjádřil: „Jsem přesvědčen o tom, že zkoumání duše je vědou budoucnosti. Psychologie je takříkajíc nejmladší z přírodních věd a stojí teprve na svém začátku. Je však zároveň vědou, která je nám nejpotřebnější, neboť je stále zřejmější, že největším nebezpečím pro člověka není ani hladomor, ani zemětřesení, ani mikroby, ani rakovina, nýbrž člověk sám, a to proto, že není dostatečná ochrana proti psychickým epidemiím, které působí mnohem destruktivněji než velké přírodní katastrofy. Bylo by tedy nanejvýš potřebné, aby se poznatky z psychologie natolik rozšířily, že by lidé pochopili, odkud jim hrozí největší nebezpečí.“ Kéž by tedy člověk doros-

tl tomuto náhledu a kéž by mu toto poznání odhalilo temné síly, které dřímají v jeho nitru – aby z něj dokázal vyvodit náležité důsledky a zmobilizoval své psychické síly k rezistenci, aby už nebyl hracím míčem těchto sil. Pak by se už nemohl stát v tavicím kelímku mas divokou bestii, pak by konečně mohl být schopen vykročit na cestu skutečného a trvalého vytváření kultury. Pokud však člověk nezačne s úklidem u sebe sama, bude stále jen nestabilní a bezbrannou obětí, poslušným služebníkem masy, nikdy však svobodným členem společenství.

Každý kolektiv, každý národ jen ve zvětšeném obraze zrcadlí psychický stav průměru svých jedinců a svými činy odhaluje hloubku a výšku duše i při nepatrné historické formativní události. Kdo se však neohroženě vydá na „cestu dovnitř“ a půjde po ní – přes všechny překážky – až do konce, bude se moci beze strachu vydat také na „cestu ven“, do světa vnějších skutečností. Bude zvládat životní požadavky, které na něj klade kolektiv, a nebude se už ztrácet v labyrintu vnitřních cest ani v anonymních masách, nýbrž zde i tam bude s to ochraňovat jedinečnou hodnotu své osobnosti.

Chtěla bych ještě poděkovat prof. C. G. Jungovi za to, že mě laskavě doprovázel od prvního vydání této knihy, a za jeho přívětivá slova, která dodnes působí. Kromě toho patří můj dík sl. Toni Wolffové za lektorování prvního rukopisu a také prof. K. W. Bashovi za první překlad do angličtiny. Dále děkuji panu Candidu Berzovi za jeho pomoc při sestavování poznámek a především svému synu Andreasovi, který sestavil autorský a věcný rejstřík a seznam Jungových děl. Srdečně děkuji také někdejšímu nakladatelství Rascher (Curych), který o toto dílo po mnoho let pečoval, a také nakladatelství Walter (Olten), které se o ně stará nyní. Nesmím zapomenout také na mnoho čtenářů, kteří knize svými doporučeními napomohli k rozšíření.

V lednu 1972

Dr. Jolande Jacobi

Průvodní slovo

Předložená práce vychází vstříc všeobecné potřebě, jíž jsem sám nebyl s to dostát, totiž potřebě úvodního pojednání o základech mého psychologického bádání. Mé úsilí v oboru psychologie bylo pionýrskou prací, při níž jsem nenacházel čas ani možnost adekvátního shrnutí. Paní doktorka Jacobi se tohoto úkolu zhostila s úspěchem. Podařilo se jí sepsat pojednání, které není zatížené balastem detailních poznatků. Vznikla tak synopse, která shrnuje, nebo alespoň zmiňuje všechny podstatné body, takže má čtenář možnost – za pomoci odkazů na mé spisy – první základní orientace ve všem nezbytném. Přednost této práce spatřuji v tom, že je text doplněn řadou diagramů, které pomáhají pochopit některé abstraktní ideje.

Velice mě těší, že autorka nepodlehla dojmu, že by v mém bádání šlo o naukový systém. Příliš snadno propadnou podobná pojednání jistému dogmatickému stylu, který by byl vůči mým názorům zcela nepřípadný. Jelikož jsem pevně přesvědčen o tom, že čas nějaké všezahrnující teorie, která by shrnovala a pojednávala všechny obsahy, procesy a fenomény psychického světa, ještě zdaleka nenastal, předkládal jsem své názory jako náměty a pokusy o formulování nové přírodovědecké psychologie, která se v první řadě zakládá na bezprostřední zkušenosti s člověkem. Nejedná se přitom o psychopatologii, nýbrž o obecnou psychologii, která v sobě zahrnuje také patologický empirický materiál.

Doufám, že tento spis přijde mnohým čtenářům vhod a že jim neumožní jen letmé nahlédnutí do mé badatelské činnosti, ale bude jim prospěšný při jejich dlouhodobém studiu.

V srpnu 1939

C. G. Jung

ÚVOD

Teoretická část psychologie C. G. Junga zahrnuje dvě hlavní oblasti, které lze obecně označit názvy (1) struktura psychiky a (2) zákonitosti jejího fungování. Z teoretického základu vychází část praktická, tj. aplikace Jungova učení jako léčebné metody v užším smyslu.

Chceme-li dospět ke správnému pochopení Jungova učení, musíme se především ztotožnit s jeho základním stanoviskem a spolu s ním uznat vše psychické za plnohodnotnou realitu. Jakkoli to může znít podivně, je toto stanovisko relativně nové. Psychické jevy totiž ještě před několika desetiletími nebyly považovány za svébytné a podléhající vlastním zákonům, nýbrž za odvozené od náboženství, filozofie nebo přírodovědy, což znemožňovalo správné pochopení jejich pravé podstaty.

U Junga nejsou psychické jevy o nic méně skutečné než jevy fyzické; nejsou sice hmatatelné, přesto však jsou ve své bezprostřednosti plně přístupné pozorování a poznání. Duševno je svébytným světem, který má svou strukturu, je ovládán vlastními zákony a vybaven specifickými výrazovými prostředky.

Všechno, co víme o světě i o vlastní existenci, se dozvídáme pouze prostřednictvím psychiky, neboť „psýché nepřipouští žádnou výjimku z obecného pravidla, podle něhož můžeme k podstatě universa proniknout jen tak dalece, jak nám umožňuje náš psychický organismus“.¹ Z toho vyplývá, že moderní empirická psychologie se z hlediska přirozeného předmětu zkoumání i užívaných metod řadí k vědám přírodním, její způsob vysvětlování pozorovaných jevů ji však přiřazuje k duchovním vědám. „Naše psychologie si všímá jak přírodního, tak kulturního člověka, a proto při svých výkladech musí mít na zřeteli obě hlediska, biologické i duševní,“ říká Jung.² „Zkoumá příčiny chorobného snížení adaptace a sleduje klikatou stezku neurotického myšlení a cítění, aby našla cestu vedoucí z bludu zpět k životu. Naše psychologie je proto praktickou vědou; naše zkoumání není samoúčelné, ale je vedeno bezprostředním záměrem pomoci. Stejně dobře bychom mohli říci, že

vědecké poznatky jsou vedlejším produktem naší psychologie, a nikoli jejím hlavním cílem, což je opět v přímém protikladu k tomu, co rozumíme ‚akademickou‘ vědou.“³

Na tomto předpokladu vybudoval Jung své učení a z tohoto hlediska též musí být pojmáno. Ne ovšem tak jako u čistého psychologismu – ve smyslu znehodnocování jiných cest k poznání, ani jako u psychismu nebo panpsychismu, které předpokládají, že vše skutečné, resp. vše existující je psychické povahy. Jungovým záměrem je pozorovat, popsat a uspořádat psychické jevy a zkoumat psychiku jako náš „orgán“ k pojmání světa a hledání podstaty bytí.

Teologická, psychologická, historická, fyzikální, biologická i mnohá jiná stanoviska mohou být rovnocennými výchozími body pro bádání o základních pravdách bytí; jsou vzájemně zaměnitelná, dokonce do určité míry transponovatelná, a volba jejich užití závisí na problému, který je předložen k diskusi, případně na speciálním postoji badatele. Jung zastává stanovisko psychologické a ostatní přenechává badatelům specializovaným na jiné oblasti. On sám staví na své zásadní a hluboké znalosti psychické reality, takže jeho dílo nepředstavuje žádnou abstraktní teorii vzešlou ze spekulativního intelektu, nýbrž stavbu, která byla vybudována na pevném empirickém základě a výhradně o zkušenost se také opírá. Dvěma jejími hlavními pilíři jsou

(1) zásada psychické totality

a (2) zásada psychické energetiky.

Při bližším sledování obou těchto zásad i při praktické aplikaci Jungova učení má být pokud možno užíváno jím samotným stanovených definic a termínů, které jsou jako takové výslovně označeny.⁴ Současně zde ještě připomeňme, že Jung pro své učení, jde-li o praktický postup psychologické analýzy, užívá výrazu „analytická psychologie“; toto označení zvolil po svém rozchodu s Freudem v roce 1913, aby zabránil záměně s „psychoanalýzou“ Freudovy školy. Později zavedl termín „komplexní psychologie“, jehož užíval v případech, kdy kladl důraz na principiální

a teoretická hlediska; tímto pojmem chtěl zdůraznit, že jeho učení – v protikladu k jiným psychologickým naukám (např. k psychologii vědomí nebo k Freudově psychoanalýze, redukující vše na pudové elementy) – pracuje s komplexními, vysoce komplikovanými psychickými skutečnostmi. Označení „komplexní psychologie“ však v posledních letech ustupovalo stále více do pozadí, protože především při překladu do jiných řečí vedlo k nedorozuměním. Dnes se proto pro celek Jungova učení v jeho teoretickém i praktickém aspektu běžně užívá názvu „analytická psychologie“.

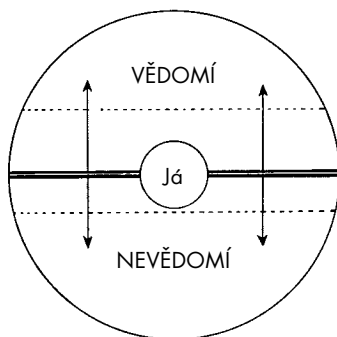
PODSTAT A STRUKTURA PSYCHIKY

Vědomí a nevědomí

Psychikou nerozumí Jung jen to, co obecně označujeme slovem „duše“, nýbrž celost všech psychických pochodů, jak vědomých, tak nevědomých; tedy něco obsáhlejšího, přesahujícího duši, která pro něho představuje jen určitý „ohraničený funkční komplex“.¹ Lidská psychika se skládá ze dvou navzájem se doplňujících, svými vlastnostmi však protikladných sfér – z vědomí a z tzv. nevědomí;² na obou těchto oblastech se podílí naše *Já*.

Schéma I³ představuje toto *Já* mezi oběma sférami, které se nejen vzájemně doplňují, ale mají k sobě také komplementární, resp. kompenzatorní vztah.⁴ To znamená, že dělicí linii, která je v našem *Já* od sebe odděluje, lze posunout oběma směry, jak je na kresbě naznačeno šipkami a čárkovanými liniemi. (Je přirozeně jen pomocná abstraktní představa, že *Já* stojí právě uprostřed.) Z možnosti posunovat linii vyplývá, že čím menší je horní část, tím užší je vědomí, a naopak.

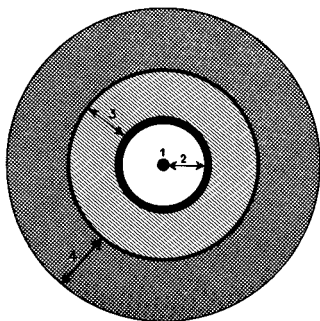
Schéma I

Povšimneme-li si však vzájemného poměru obou sfér, vidíme, že vědomí tvoří jen zcela nepatrnou část psychiky jako celku. Z historie lidstva víme, že vědomí je produktem pozdější diferenciacce; plave jako malý ostrůvek na nedohledném, všeobjímajícím, nekonečném moři nevědomí.⁵

Schéma II ukazuje malý černý bod uprostřed jako naše *Já*, které – obklopené a nesené vědomím – představuje tu stránku psychiky, která je zvláště v naší západní kultuře zaměřena především na přizpůsobení vnější realitě. „Pod pojmem *Já* rozumím komplex představ, který tvoří centrum pole vědomí a je charakterizován vysokou kontinuitou a vlastní identitou,“⁶ říká Jung, který nazývá *Já* také „subjektem vědomí“.⁷

Schéma II

1 – Já

2 – Oblast vědomí

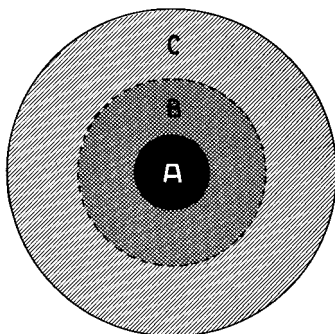
3 – Oblast osobního nevědomí

4 – Oblast kolektivního nevědomí

Vědomí však definuje jako „funkci nebo činnost, udržující vztah psychických obsahů k *Já*“. ⁸ Všechny naše zážitky vnějšího i vnitřního světa musí procházet přes naše *Já*, aby vůbec mohly být vnímány, neboť „vztahy k *Já*, pokud jím nejsou pociťovány, jsou nevědomé“. ⁹ Další kruh na schématu ukazuje, jak je sféra vědomí obklopena obsahy, které leží v oblasti nevědomí. Zahrnuje jednak obsahy, jež byly odsunuty zpět z důvodu omezené kapacity vědomí, které může aktuálně obsáhnout jen

malý počet prvků, mohou však být kdykoli znovu uvedeny do vědomí, jednak ty, které jsme vytěsnili, protože jsou nám z různých příčin nepřijemné – tedy „zapomenuté, vytěsněné, ale též podprahově vnímané, myšlené a cítěné“.¹⁰ Tuto oblast pojmenoval Jung „osobním nevědomím“,¹¹ aby ji odlišil od oblasti „kolektivního nevědomí“, které je znázorněno na schématu III.¹² Tato kolektivní část nevědomí nezahrnuje již obsahy specifické pro individuální *Já* nebo získané v průběhu osobního života, ale takové, které pocházejí „ze zděděné potenciality psychické funkce jako takové, tj. ze zděděné mozkové struktury“.¹³ Toto dědictví, které je obecně lidské, či dokonce snad společné všem živým tvorům, tvoří pak základnu každé individuální psychiky.

Schéma III

A – Díl kolektivního nevědomí, který nikdy nemůže být zvědoměn

B – Oblast kolektivního nevědomí

C – Oblast osobního nevědomí

„Nevědomí je starší než vědomí; je prvotní daností, z níž se stále znovu vynořuje vědomí.“¹⁴ Tak se přidává vědomí teprve „sekundárně k vlastní duševní činnosti, která je funkcí nevědomí“. Názor, že hlavní doménou člověka je vědomí, je mylný, neboť „velkou část života strávíme v nevědomí – spíme nebo dřímáme“.¹⁵ „Vědomí je ve všech významných

životních situacích nesporně závislé na nevědomí.“¹⁶ Děti začínají svůj život v nevědomém stavu a vyrůstají do stavu vědomého.

Zatímco tzv. osobní nevědomí zahrnuje obsahy pocházející z životní historie jedince, tj. potlačené, vytěsněné, zapomenuté, podprahově vnímané atp., skládá se kolektivní nevědomí z obsahů, které představují vzorce nejstarších typických způsobů lidských reakcí – bez ohledu na historickou, etnickou nebo jinou diferenciaci – v situacích obecně lidské povahy, jako je např. úzkost, nebezpečí, boj proti přesile apod., dále vzájemný vztah mezi pohlavími nebo mezi dětmi a rodiči, postoje k lásce a nenávisti, k narození a smrti, otcovské a mateřské postavy, moc principu světla a tmy atd.

Podstatnou vlastností nevědomí je kompenzační schopnost: proti vědomí, které běžně nabízí individuální a vnějšku přizpůsobené reakce na dané situace, staví nevědomí reakce typické, pocházející z veškeré zkušenosti lidstva, odpovídající ustáleným způsobům chování a potřebám vnitřku; tím umožňuje člověku plně adekvátní chování, přiměřené celosti psychiky.

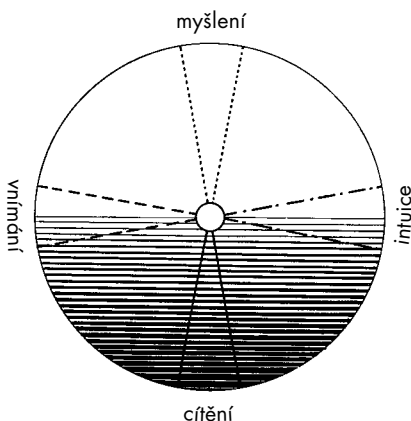
Funkce vědomí

Dříve než přistoupíme k dalšímu výkladu o nevědomí, povšimněme si blíže psychologie a struktury vědomí. Pro ilustraci nám poslouží schéma IV:¹⁷ Kruh zde opět představuje psychickou totalitu (celost),¹⁸ ve směru čtyř světových stran jsou zakresleny čtyři základní funkce, které jsou zásadně přítomné v každém individuu: myšlení, cítění (emocionalita), intuice a vnímání (percepce).¹⁹

Pod psychickou funkcí rozumí Jung určitou „za různých okolností konstantní psychickou aktivitu, která je plně nezávislá na konkrétních obsazích“.²⁰ Není tedy např. rozhodující, co si člověk myslí, nýbrž to, že k příjmu a zpracování zvnějšku či zevnitř přicházejících obsahů používá

právě funkce myšlení, a ne třeba intuice; jde zde v první řadě o modus pojmání a zpracovávání psychických dat bez ohledu na daný obsah. Myšlení je proto taková funkce, která se snaží dospět k porozumění skutečnostem vnějšího světa a k adaptaci na něj myšlenkovými poznávacími prostředky, tj. vyvozováním pojmových souvislostí a logických důsledků. Protikladná funkce citění postupuje na základě hodnocení v dimenzích „příjemný – nepříjemný“, resp. „přijetí – odmítnutí“. Obě tyto funkce jsou označovány jako poznávací či racionální, protože obě užívají hodnocení: myšlení hodnotí prostřednictvím poznatků z hlediska pravdivosti, citění prostřednictvím emocí z hlediska libosti. Tyto dva základní postoje se navzájem vylučují a nemohou existovat současně – buď převládá jeden, nebo druhý. Není jistě třeba blíže vysvětlovat, že např. „emocionální politik“ je charakterizován právě tím, že dospívá ke svým závěrům na základě vlastních emocí, a nikoli rozumových poznatků.

Schéma IV

Druhé dvě funkce – intuice a vnímání – považuje Jung za funkce iracionální, protože obcházejí rozum a nepracují s úsudky, nýbrž s pouhými vjemy, aniž by je hodnotily nebo jim dodávaly smysl. Vnímání

přijímá věci výhradně tak, jak skutečně jsou, a ne jinak. Je smyslem pro realitu *par excellence*, tím, co Francouzi označují jako „*fonction du réel*“. Intuice pojímá rovněž „skutečně“, ale spíše schopností nevědomého „vnitřního vjemu“ možností obsažených ve věcech než vědomým smyslovým aparátem. Percepční typ si např. bude pamatovat historickou událost ve všech detailech, nebude však postihovat souvislosti, do nichž je zařazena; naproti tomu intuitivní typ přejde bez povšimnutí jednotlivosti, ale bude ihned bez námahy chápat vnitřní smysl dění, jeho možné souvislosti a důsledky. Nebo jiný příklad: typ percepční si bude při pohledu na krásnou rozkvetlou jarní krajinu všímat květů, stromů, barvy oblohy atd. ve všech jednotlivostech, zatímco typ intuitivní bude zajímat celková nálada a kolorit. Je jasné, že tyto dvě funkce tvoří právě takový protiklad, resp. se navzájem vylučují a nemohou být užívány současně, stejně jako myšlení a cítění.

Tento vylučovací poměr odpovídá pozorovaným skutečnostem (budiž zde zdůrazněno, že Jung je především empirik), ale ve stejné míře je i výsledkem ze zkušenosti odvozeného teoretického výzkumu. Je to také bez dalšího jasné, uvážíme-li, že např. oba základní postoje myšlení a cítění, které jsou „hodnotící“, již ve smyslu samotné této definice nemohou být aktivovány současně – je jisté, že totéž nemůžeme zároveň v témže ohledu hodnotit těmito dvěma měřítky.

Ačkoli tedy člověk má v zásadě všechny čtyři funkce, které „mu umožňují orientaci v přítomnosti stejně dokonale, jako údaje o zeměpisné délce a šířce určují polohu místa“, ²¹ je to, jak ukazuje empirie, převážně jedna z těchto funkcí, které užívá k orientaci, zaznamenávání a zpracovávání dat i k adaptaci na realitu. O tom, která z funkcí nabude převahy, rozhoduje pravděpodobně individuální založení; daná funkce se pak vyvíjí a diferencuje obvykle nejsilněji, „získává dominující roli v adaptaci, dává vědomému zaměření směr a kvalitu“ ²² a je stále k dispozici vědomé vůli jedince. Je proto nazývána diferencovanou, nebo také superioriorní funkcí a určuje příslušný typ individua. Psychologický typ tedy označuje

celkový habitus, který se ovšem v rámci daného typu může projevovat v nejrozličnějších individuálních variacích podle sociální, duševní nebo kulturní úrovně jedince. Je takříkajíc „skeletem, který předurčuje a modifikuje specifický postoj vůči materiálu zážitkových obsahů“.²³

V předcházejícím schématu IV je horní polovina kruhu světlá, spodní tmavá a jsou zde zakresleny také čtyři základní funkce v příslušném poměru. Sféra působnosti našeho psychického funkčního aparátu může být znázorněna tak, že superiorní funkce ve světlém poli plně náleží našemu vědomí, protilehlá funkce, kterou budeme nazývat méněcennou nebo-li inferiorní, se celá nachází v nevědomí, obě zbývající se rozkládají zčásti ve vědomí, zčásti v nevědomí. Má to být upozorněním na to, že v praxi člověk většinou vedle své hlavní funkce částečně uznává ještě druhé, jen relativně diferencované pomocné funkce. Třetí funkce je pro průměrného člověka použitelná jen zřídka a čtvrtá, inferiorní, není jeho vůli většinou již vůbec k dispozici.²⁴ To vše platí ovšem jen pro člověka přirozeně vyvinutého, s relativně „zdravou“ psychikou; u člověka s psychikou „narušenou“, např. u neurotika, vypadá situace jinak. Zde může být např. rozvoj hlavní funkce zbrzděn anebo funkce, která by měla podle individuálního založení subjektu hrát druhou či třetí roli, pronikne vlivem donucování nebo drezury do popředí, na místo hlavní funkce. Při posuzování příslušného vývojového stupně každé funkce hraje významnou roli i věk – obecně je to životní střed (příčemž umístění tohoto časového mezníku může být u různých jedinců značně rozdílné), ve kterém by všechny funkce měly dosáhnout svého vývojového vrcholu i nejširší diferenciaci.

Výstižnou a pravděpodobně ne náhodnou analogií průběhu vývoje hodnoty a zaměření základních funkcí je čínská kresba Taigitu, reprodukována na schématu V. Také zde nevede cesta podél periferie, nýbrž po vnitřní linii, tedy právě ve výše popsaném smyslu poměru jednotlivých funkcí.²⁵ Taigitu je jedním z prasymbolů lidstva; představuje dualitu světla a tmy, mužského a ženského principu jako jednotu a celost, „současnost nahoře i dole, vpravo i vlevo, vpředu i vzadu – krátce jedno-

tu protikladů“.²⁶ Cesta – dráha šipky – nevede nyní, jak bychom mohli předpokládat, křížem, nýbrž shora doprava (příčemž můžeme vzniklé dvě kruhové výseče považovat za symboly otce a syna), pak doleva, kde se přidruží část tmavé plochy (jako symbol dcery) a nakonec ke čtvrté, zcela v temnotě mateřského klína, v nevědomí spočívající funkci, což také souhlasí s pojetím psychologie funkcí. Obě první funkce – diferencovaná a pomocná – jsou vědomé a ovládané vůlí; ve snech jsou často představovány např. otcem a synem nebo jinými postavami znázorňujícími vedoucí a vedle něho nejbližší ležící princip vědomí. Dvě zbývající funkce jsou relativně, resp. zcela nevědomé a jsou – podobně jako dvě předchozí otcem a synem – často personifikovaně představovány matkou a dcerou. Protože však protiklad mezi dvěma pomocnými funkcemi není zdaleka tak velký jako mezi funkcí diferencovanou a méněcennou, může být i třetí funkce pozvednuta k vědomí, a stát se tak „mužskou“.²⁷

Schéma V

